

МОНГОЛ ДАХЬ СОЦИАЛ ДЕМОКРАТ ҮЗЭЛ СУРТЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЦААШДЫН ХАНДЛАГА

Ц.ГАНБОЛД¹, Ц.БАТБОЛД²

¹МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхим, профессор

²МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхим, дэд профессор

Түлхүүр үг: Үзэл суртал, үзэл санаа, үнэт зүйлс, үйл ажиллагааны хэв маяг, үзэл суртлын спектр, социал демократ, тэгш эрх, ижил боломж, нийгмийн ардчилал, ардчилсан социализм, либерализм, таленизм.

ABSTRACT: *In this article, it will consider political party's pragmatic approach, political ideology, ideal system, value system and political activities system's briefly meaning and it aims to identify Social Democratic ideology's present and future direction. In this framework, it explains and specifies the Social Democrat and its ideology and their status in the society and its reason of pragmatic approach and characteristics.*

It considers the political parties' responsibility on their activity and cause of their pragmatic approach. It considers briefly and specifies Mongolian Social Democratic and its ideology and present and future situation. Finally, it aims to give an interpretation to the ideology and its future ideology.

ТОВЧ ХУРААНГУЙ: Улс төрийн намуудын прагматик хандлага, улс төрийн үзэл суртал, үзэл санааны систем, үнэт зүйлсийн систем, үйл ажиллагааны систем зэргийг тодруулан социал демократ үзэл суртлын өнөө ба ирээдүйн хандлагыг тодруулахыг зорьсон.

Өнөөгийн Монголын улс төрийн амьдралд улс төрийн намууд ба тэдгээрийн үзэл суртлын чиг баримжааны тухай асуудлууд судлаачдын төдийгүй, олон нийтийн анхаарлыг татаж байна. Өмнөх сонгуулийн үр дүнгүүд нь улс төрийн намын мөрийн хөтөлбөр, үзэл баримтлалыг сонгогчид ихээхэн анхаарах болсоныг төдийгүй, Монголын ардчилал, түүний сонгогчдын улс төрийн мэдлэг, соёл нилээд ахисаныг харуулж байна. Энэ нь улс төрийн намуудын зүгээс нийгмийн гишүүдийн үзэл санаа болон намын үзэл сурталд тулгуурлан үзэл баримтлалаа оновчтой боловсруулсан улс төр, нийгмийн хөтөлбөр гаргахыг шаардаж буй хэрэг юм. Орчин үед улс төрийн намуудын үзэл суртлын хандлага тодорхой бус байх нь түгээмэл болсон.

Улс төрийн үзэл суртал нь өмнөх болон цаг үеийн сэтгэгчдийн онол, сургаал дээр тулгуурласан ертөнцийг үзэх үзлийн систем юм. Энэ үзэл нь тодорхой эрхэмлэх үнэт зүйлс дээр тулгуурладаг. Үнэт зүйлст тулгуурласан үзлээрээ хүмүүс амьдралын үзэл баримтлалаа тодорхойлон, бодлого зорилгоо төлөвлөж үйл ажиллагааныхаа чиг хандлагыг тогтооно. Улс төрийн намын үзэл суртал нь түүний улс төрийн чиг баримжаа, бодлого зорилго, үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийг бий болгодог. М.Веберийн үзсэнээр “үзэл суртал бол шинжлэх ухаан дахь шинжлэх ухааны бус хандлага” юм. Өөрөөр хэлбэл, үзэл суртал нь шинжлэх ухаанаар нотлогдоогүй, батлагдаагүй мөрөөдлийн шинжтэй итгэл үнэмшлийн систем байж болох бөгөөд үл

гүйцэлдэх шинжийг агуулж байдаг. Энэ талаар З.Фрейд үзэл суртлыг төсөөлөл (трансцендент)-ийн шинжтэй хоосон зүйл гэж үзжээ. К.Мангейм түүхийн явцад хүмүүс бодит байдлын зуршмалаас илүү трансцендент хүчин зүйлийг баримжаалдаг гэж хүлээн зөвшөөрсөн байна. Гэсэн хэдий ч үзэл суртал шинжлэх ухааны онол, практикийн мэдлэгт үндсэндээ тулгуурладаг. Тухайлбал, амьдралын явцуу туршлагын хүрээнээс гарч буй өчүүхэн ч атугай үзэл санаа, төсөөллийг хүртэл үзэл сурталд хамруулан системчилсэн байдаг. Энэ утгаараа үзэл суртал нь хүний эрх, эрх чөлөө, улс төрийн эрхээс гадна, эдийн засагт тулгуурласан нийгмийн хөгжлийн ирээдүйн чиг хандлага, хүний ахуй амьдрал, ёс суртахуунт харилцааны үндсийг тодорхойлж байдаг. Аливаа үзэл суртал нь нийгмийн хөгжил, хувьслыг даган шинэчлэгдэж байх бөгөөд эс тэгвэл уг үзэл нийгмийн суртал оюун санааны хэрэгцээ, шаардлагыг хангаж чадахгүй.

Орчин үед үзэл суртлын үнэт зүйлсийг тодруулан гаргахад хэцүү, бараг боломжгүй мэт харагддаг. Янз бүрийн элементээс бүрдсэн хоорондоо олон талаар холбогддог, тодорхой хязгаарлалтгүй, замбараагүй хэлхээ холбоотой сүлжилдсэн (ризому) тийм үнэт зүйлс шууд нарийн тодорхойлолт өгнө гэдэг бараг боломжгүй санагдана. Гэвч аливаа үзэл суртал бол тодорхой үнэт зүйлс дээр хатуу төвлөрч тулгуурласан иерархи систем байдаг. Өөрөөр хэлбэл, өмнөх үеийн сэтгэгчдийн тодорхойлон гаргасан мөнхийн асуудал мэт цөөн тооны гол үнэт зүйлсэд тулгуурлана гэсэн үг юм. Ихэнх үнэт зүйлс хувирамтгай, тогтворгүй шинж чанартай байдаг. Үүнийг туслах үнэт зүйлс гэж үзэж болно. Гол төвлөрсөн үнэт зүйлсийг тойрон олон төрлийн хувьсамтгай, тогтворгүй болон харьцангуй тогтвортой үйл ажиллагаа явагдана. Энэ нь үзэл суртал, түүний уялдаа холбоог системтэй авч үзэх боломжийг нээж өгдөг. М.Вебер, К.Мангейм, Э.Дюркгейм нар үзэл суртлыг хувь хүнийг болон нийгмийн бүлгийг үйл ажиллагаанд татан оруулах сэдэл болдог субъектив шинжтэй үнэт зүйл гэж үзсэн байна.

Плюрализмын мөн чанар болох далайн орнуудын буюу шинээр суурьшсан Атлантизмын үнэмлэхүй төв нь либерал ардчилал байх бөгөөд Евроазийг бодвол, уламжлагдаж ирсэн түүх, соёл, шашин, зан заншил, ёс суртахууны суурь үнэт зүйлс багатай, өөрчлөгдөн шинэчлэгдэгч дэвшлийн шинжтэй гэж үздэг. Евроазийн хувьд олон мянган жилээр уламжлагдаж ирсэн суурь үнэт зүйлсийн нөлөөг даван туулахад бэрхшээлтэй байдаг аж. Уламжлагдаж ирсэн консерватив үнэт зүйлс нь хүн төрөлхтний түүхэн хөгжлийн олон мянган жилийн туршлагаар баталгаажсан байдаг нь цаг үеийн хувьсал өөрчлөлтийг даван өөрийн мөн чанараа хадгалах чадвартай гэж үздэг байна. Үүний зэрэгцээ нийтийн сайн сайхныг гол үнэт зүйлээ болгосон зүүний чиглэлийн социалист чиг баримжаатай үзэл суртлын хандлага хүчтэй байдаг. Үзэл суртлын эдгээр ерөнхий чиг хандлагууд орчин үеийн нийгэмд улс төрийн намын үзэл баримтлалын олон талт хандлага, зорилгыг бүрэн илэрхийлж чадахгүй хэт прагматик байна гэж зарим судлаачид үздэг.

Орчин үеийн улс төрийн намуудын үзэл баримтлалын хандлага үзэл суртлын үнэт зүйлсийг хатуу баримтлахын оронд тухайн нөхцөлд тохируулан үзэл баримтлалаа тодорхойлох болсон байна. Г.Шелдон “Т.Жефферсоны улс төрийн философи” гэдэг номондоо Жефферсон либерал ба бүгд найрамдахчуудын үзлийн алийг нь илүү баримталж байсан бэ гэдэгт судалгаа хийжээ. Тухайн номд дурдагдсан түүхэн баримтуудад тулгуурлавал Жефферсон либерал үнэт зүйлсэд илүү ханддаг байсан нь харагддаг хэдий ч тухайн нөхцөл байдалд консерватив үнэт зүйлсийг илүү баримтлан шийдвэр гаргадаг байжээ. Энэ нь үзэл суртлын үнэт зүйлс ба үзэл баримтлалын хоорондох ялгааг харуулж буй баримт юм. Өөрөөр хэлбэл, тухайн үзэл суртлын үнэт зүйлсийг дэмждэг хэдий ч нөхцөл байдалд тохируулан өөр үнэт зүйлсийг сонгон авч хэрэгжүүлэх явдал бол тодорхой цаг хугацааны хувьд үзэл баримтлал, хандлагаа тодорхойлж буй үйл явц юм.

Орчин үеийн улс төрийн намуудын үзэл баримтлалын хандлага дараах хүчин зүйлстэй илүү холбоотойгоор адилсах шинжтэй хөгжиж байна. Үүнд:

Нэг. Дундаж сонгогчдын хүсэл, сонирхлыг харгалзан үзэх. Ардчилсан дэглэмтэй ихэнх улс оронд ерөнхийдөө сонгогчдын хоёр туйл, хоёр намын ээлжилсэн ноёрхол тогтох нь түгээмэл байна. Сонгогчдын 30-40 орчим хувь нь ойролцоогоор 2-9 хувийн ялгавар, бага зэргийн хэлбэлзлэлтэйгээр хоёр туйлд тэнцүү шахуу хуваагддаг. Ийм нөхцөлд намуудын улс төрийн үзэл баримтлалын чиг баримжаа тэдгээрт үл хамаарах дундаж сонгогчдын хүсэл сонирхлыг хангахад чиглэсэн улс төрийн бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх хандлагатай байдаг нь тэдний үзэл баримтлалын ялгааг бүдгэрүүлж, хоорондоо ялгагдах шинж чанарыг нь багасгадаг байна.

Хоёр. Ардчилалын ерөнхий үнэт зүйлсийг харгалзан үзэх. Энэ хандлага аль ч улс төрийн намуудад чухлаар тавигдаж байна. Ардчилал гэдгийг А.Линкольн “Ард түмний төлөөх, ард түмний өөрийнх нь байгуулсан, ард түмний засаглал” гэж тодорхойлсон бол, М.Вебер “Ардчилал бол ард түмний засаглалыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл” гэж тодорхойлсон байдаг. Ардчилсан дэглэмтэй улс оронд ардчилсан засаглалын ерөнхий үнэт зүйлсийг улс төрийн бүх намууд хүлээн зөвшөөрч түүнийг хэрэгжүүлэхэд чиглэдэг. Гэвч ардчиллын ерөнхий үнэт зүйлсийг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл, механизмын хувьд намууд өөр өөрсдийн үзэл баримтлал, хандлагаар зөрчилдөх нь зайлшгүй бөгөөд үүнд л ардчилсан улс төрийн институцийн мөн чанар оршиж, тэдний сонирхлыг хэлэлцүүлэх, тэнцвэржүүлэх, зөвшилцүүлэхэд чиглэгддэг. Ардчиллын ерөнхий үнэт зүйлсийг тойрсон тэдгээр үзэл баримтлалууд нь засаглал болон захиргааны институцийн тогтолцооны зөрчил, зөвшилцлийг иргэний нийгмийн тусламжтайгаар шийдвэрлэх зайлшгүй шаардлагатай тулгардаг байна. Гэхдээ ардчилсан засаглал болон захиргааны институцийг зохистой тогтоох зорилго нь улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг хоорондоо ялгаатай ч нэг чиглэлд хандуулж байна.

Гурав. Үндэсний сэргэн мандлын төлөөх зорилго. Энэ нь улс төрийн намуудыг зарим тодорхой нөхцөл байдлын хүчин зүйлсийг хүлээн зөвшөөрөхөд хүргэснээрээ хооронд нь үзэл баримтлалын хувьд тодорхой хэмжээнд адилсуулдаг байна. Даяаршил болон үндэсний эрх ашгийн хүчин зүйлсийг харгалзан үзсэнээр тодорхой асуудлуудад улс төрийн намуудын үзэл баримтлалын нэгдэл бий болж байна. Өнөөгийн ертөнцөд ямар ч улс орон, бусад улс орнуудтай нийгэм, эдийн засаг, соёл, боловсрол, байгал орчин зэрэг олон талын харилцан хамааралтайгаар оршин тогтож, хөгжих нь улам зайлшгүй болсоор байна. Ийм нөхцөлд тухайн улс орны үндэсний эрх ашиг, аюулгүй байдлын асуудлууд, тэдгээрийн улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг уг чиглэлд нэгдсэн байр суурь руу илүү ойртуулж байна.

Дөрөв. Олон улсын харилцааны дэг журам. Глобальчлал, мэдээллийн зууны эрин үед улс төрийн намууд олон улсын эрх зүй, түүний хууль дүрмүүд, мэдээллийн давалгааг хүлээн авах, зохицуулах, даван туулах улс, үндэстний эрх ашгаас гадна олон улсын харилцааны дэг журмыг баримтлах үүднээс нэгдмэл байр суурь баримтлахад хүргэж байна.

Тав. Дэлхийн эдийн засгийн либералчлал, чөлөөт зах зээл. Дэлхий даяарх эдийн засгийн либералчлал, зах зээлийн өрсөлдөөнд нэг хэсэг улс орнууд давуу байр сууриа хадгалах, нөгөө хэсэг нь тэдний хэмжээнд очихын тулд эрчимтэй зохицуулалт хийх, гурав дахь хэсэг нь дэлхийн зах зээлд өөрийн байр сууриа олох, тогтоох зорилго тавьж байгаа нь тэдгээр орнуудын улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг тодорхой нэг чиглэлд төвлөрүүлэх эдийн засгийн хэрэгцээ сонирхлыг бий болгож байна.

Бүдүүвч 1. Дэлхийн эдийн засгийн нөөц баялагийг эзэмшиж буй үзүүлэлт

Хөгжингүй капиталист орнууд: 20 гаруй улс
 Хагас хөгжилтэй орнууд: 70 гаруй улс
 Буурай хөгжилтэй орнууд: 130 гаруй улс

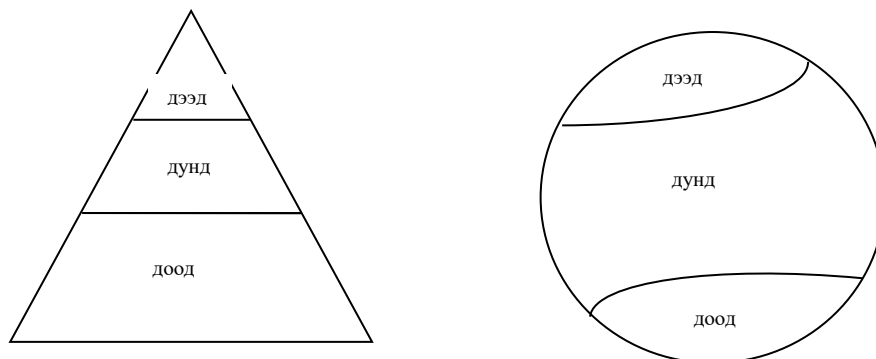
Эх сурвалж: Ц.Батболд. Үзэл суртал ба Улс төрийн намууд. Орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжил хандлага. №01. УБ., 2010. х 22-38.

К.Марксын “Капитал”-д даяар капитализмын мөн чанарыг дээрх байдлаар “үйлдвэрлэлийн хэрэгслэлийг өмчилсөн мөлжлөгийн хэлбэр” хэмээн тодорхойлсон байдаг. Өөрөөр хэлбэл, тэрээр иерархийн дээр буй хөгжингүй улс орнууд доод хоёр шатны улсуудыг, дунд шатных нь доод шатаа цэрэг-улс төр, эдийн засгийн аргаар мөлждөг гэж үзжээ. Тухайн цаг үед олон улсын эрх зүйн өнөөгийн түвшин байгаагүй, колонийн систем ноёрхож, “хүчтэний зөв, хүчгүйн буруу” гэдэг хууль олон улсын дэг журамд үйлчилж байсан зэрэг нь уг дүгнэлтэд хүргэхэд нөлөөлсөн. Гэвч орчин үед ийм шинж чанар харьцангуй буурсан ч бүрэн үгүй болсон гэж үзэх үндэсгүй юм. Тухайн улс орнуудын эдийн засгийн ашиг сонирхол тэдгээрийн улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг нэг шугаманд аваачих үндэслэл болно.

Зургаа. Үзэл сурталын давхцал болон өөрчлөлтөөс хамаарсан адилсал. 1970-аад оны нефтийн (эрчим хүчний) хямралаар неолиберал үзэл суртал төрийн оролцоог ихэсгэж, зүүний үзэл баримтлалыг авах болсон гэж шүүмжилж, үүний эсрэг сонгодог либерал үнэт зүйлсийн заримыг сэргээн авах маягаар консерватив үзэл суртал шинэчлэгдэн неоконсерватизм гарч иржээ. Неоконсерватив үзэл суртал төрийн оролцоог хязгаарлах, төрийн өмчийг хувьчлах, үр ашигтай цомхон, хүчтэй төрийн тухай үзэл баримтлалыг тунхаглан, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэх болсон байна. Шүүмжлэгдсэн неолиберал үзэл сонгодог либерал үзлийн суурин дээр дахин шинэчлэгдэж, либертарианизм болон ХХ зууны эцсээр гарч иржээ.

Долоо. Ангийн ялгаа ач холбогдлоо алдсан. Нийгмийн хөгжлийн явцад анги бүлгүүдийн социал ялгаа буурч, давхраажилтын хооронд шилжих хүмүүсийн шилжилт чөлөөтэй буюу өөрсдөөс нь шалтгаалах болсноор үзэл сурталын үнэт зүйлсд шилжилт өөрчлөлт, давхцал гарах болсон байна. Үзэл сурталын давхцал болон өөрчлөлтөөс хамаарч “орчин үеийн хөгжингүй нийгэмд анги нь өөрийн учир холбогдлоо алдсан хэмээн зарим эрдэмтэд үзэж байна. Бүтэн хагас зууны тэртээ аж үйлдвэрийн капитализм үүсч байх тэр үед ангийн ялгаа онцгой утга агуулгатай байсан гэдэгтэй тэд санал нийлдэг. Түүнчлэн Марксын онолд хамгийн их шүүмжлэлтэйгээр ханддаг хүмүүс хүртэл ядуу хөдөлмөрчид болон ажил олгогч баячууд, үйлдвэрийн эздийн хооронд жигшмээр зөрчилдөөн бодитойгоор оршин байсныг хүлээн зөвшөөрдөг.

Бүдүүвч 2. Нийгмийн давхраажилт

Эх сурвалж: Ц.Ганболд, Ц.Батболд. “Нийгмийн ардчилалын үзэл баримтлал: Өнөө ба ирээдүй Монголд” ЭШ-ний бага хурлын илтгэлээс.

Гэхдээ тэр цагаас хойш үйлдвэржсэн орнуудад материаллаг тэгш бус байдал ихээхэн багассан. Баячуудын эсрэг чиглэсэн татварыг ядуу болон хөдөлмөрийн чадваргүй хүмүүст олгох тэтгэмжтэй хослуулснаар дээдэс доодсын хоорондох ялгааг багасгасан. Түүнээс гадна боловсрол нийтэд хүртээмжтэй болсноор авьяас чадвартай хэн бүхний өмнө нийгмийн болон эдийн засгийн шатлалын оргилд хүрэх зам нээлттэй болсон хэмээн нотолж байна. Үүнийг Гидденс “үнэндээ дээрх дүр зураг үнэн байдалтай огт нийцэхгүй. Ангийн ялгааны нөлөөлөл Марксын бодож байснаас арай багассан байж болох боловч, социал амьдралын тун цөөхөн хүрээ л түүнд хөндөгдөлгүй үлдсэн”¹ гэж шүүмжилсэн байдаг.

Дээрх ерөнхий долоон гол хүчин зүйлс улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг улс орныг удирдахад илүүтэй чиглэгдэж буйг илэрхийлж байгаа нь улс төрийн намын хөгжлийг “catch all” ба “картель” намуудын хэв маяг руу чиглүүлсэн ажээ. “Catch all” ба “картель” намууд нь нийгмийн хэсэг бүлэг, аль нэг социал давхрагын эрх ашгийг хангахыг эрмэлзэхээс татгалзаж, нийгмийн бүх давхрагын эрх ашгийг зохицуулах “өргөн хүрээтэй бодлого” (catch all намын мөн чанарын нэг)-ыг өөр өөрсдийн үзэл суртлын үнэт зүйлст тулгуурлан боловсруулахад бусад намуудын үзэл бодлыг “харгалзан үзэж зохицуулах”(картель намын мөн чанарын нэг)-ыг илүүд үзэх болжээ. Энэ хандлага нь нэг талаар орчин үеийн улс төрийн намуудын зорилгоо хэрэгжүүлэх байр суурийг илүү прагматик тал руу шилжүүлж, үзэл суртлын чиг баримжаа, хатуу үнэт зүйлс, үйл ажиллагааны хэв маягийг бүдэгрүүлэхэд хүргэжээ. Уг хандлага нь улс төрийн намуудыг үзэл сурталгүй болгоно гэсэн үг биш юм. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн намууд үзэл суртлын хатуу үнэт зүйлст тулгуурлан туйлшралгүйгээр бусад үнэт зүйлсийг харгалзан үзэж үзэл баримтлалаа боловсруулан хэрэгжүүлэх хандлагад шилжиж байгаа бөгөөд хэрэгжүүлж буй улс төрийн бодлого, хөтөлбөрт үзэл санааны чиг баримжаа, үнэт зүйлс, үйл ажиллагааны хэв маяг нь тод бусаар ч гэсэн хадгалагдсаар байгаа юм.

Энэ утгаар авч үзвэл, улс төрийн үзэл суртлын талаар илүү тодорхой тайлбарлах шаардлага тулгарч байгаа бөгөөд өнөө үед Монголын улс төрийн намуудын гишүүд ямар чиг баримжаа бүхий үзэл суртал, үнэт зүйлсийн систем, үйл ажиллагааны хэв маягийг баримтлаж ажиллахаа ч мэдэхээ байсан тал, гишүүд төдийгүй, лидерүүдэд нь ч ажиглагдаж байна. Энэ өгүүллийн хүрээнд социал демократ үзэл суртлыг товч тодруулан авч үзэе. Албан ёсоор социал демократ үзэл суртлыг өөрийн чиг баримжаагаа болгосон улс төрийн нам Монголд хоёр байдаг бөгөөд бусад олон намууд ч энэ чиг баримжааг удирдлага болгож байгааг үгүйсгэх аргагүй юм.

Социал демократизм гэдэг нь амьдралын бүх салбар дахь тэнцүү эрх чөлөө нь эв нэгдэл ба нийгмийн байгуулалтаар хэрэгждэг улс төр, нийгмийн хэв журмын зарчим юм. Социал демократ үзэл суртал нь ямар нэг байр суурийг ягштал догматик маягаар барьдаггүй хөгжил өөрчлөлт бүхэнд зохицуулан өөрчлөгддөг онцлогтой. Социал-демократууд эхний үед марксизмын хувьсгалт үндэслэлүүдийг баримталж байв. Социал-демократ чиглэлийн намууд парламентын намууд болж тэдгээрийн цаашдын хөгжил нь алхам алхамаар марксизмаас холдон хөндийрч хуучин байгууллыг үндсээр нь устгах, пролетарийн диктатур тогтоох, ангийн эвлэршгүй тэмцэл, хуучин дэглэмийг түлхэн унагаах хувьсгалт ганц арга замын тухай заалтуудаас татгалзах болжээ.

Нийгмийг эрх чөлөө, тэгш байдал, эв нэгдлийн үндсэн дээр өөрчлөн шинэтгэх тулгуур санааг Германы социал-демократ Э.Бернштейн санал болгожээ. Тэрээр 1899

¹ А.Гидденс. Социологи. УБ., 2006. Х 167-169.

онд хэвлүүлсэн “Социализмын асуудлууд ба социал-демократын зорилт” хэмээх номондоо К.Марксын нэмүү өртгийн онол, ангийн тэмцлийн тухай сургаал, мөн коммунист нийгэм эдийн засгийн байгууллын тухай марксист үндэслэлүүд хөгжилтэй капиталист орнууд, тухайлбал Германд болж байгаа бодит үйл явцтай зөрчилдөж, хэрэгжих чадваргүйгээ харууллаа гэж өгүүлжээ. Иймд “хөдөлгөөн л байвал боллоо, эцсийн зорилго юу ч биш” гэсэн дүгнэлт хийжээ. Гэвч энэ номлолыг социал демократчуудын цөөнх нь хүлээн зөвшөөрч, олонх нь К.Каутский, Р.Гильфердинг зэрэг онолчдын тайлбарласан хэмжээнд марксизмыг хүлээн авч баримтлах болжээ.

Улмаар XX зууны эхээр ажилчны нэгдмэл хөдөлгөөнд хагарал гарахад В.И.Лениний сургаалыг тууштай баримтлагчид нь олон улсын коммунист хөдөлгөөнд нэгдэж, харин марксизмыг шүүмжлэлтэйгээр авч үзэж Э.Бернштейн К.Каутский нарын үзэл баримтлалыг хүлээн зөвшөөрөгчид нь социал-демократ урсгалд нэгджээ. XX зууны 50-иад оноос социал-демократууд марксизмаас бүрэн татгалзсан байна. Социал-демократууд 1951 онд Майн дахь Франкфуртэд Социалист интернационалыг зохион байгуулах их хурлыг зарлан хуралдуулж тус их хурлаас “ ардчилсан социализмыг” албан ёсны үзэл суртал, улс төрийн номлолоо хэмээн тунхаглажээ.

Социализмыг хэрэгжүүлэх гол нөхцөл уг нийгмийн мөн чанар бол жинхэнэ ардчиллыг нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд хангах явдал мөн гэж социал-демократ номлол үздэг. Социализм бол социал-демократ номлолоор улс төрийн ардчиллыг тогтоож, хөдөлмөрчин, ард түмэнд улс төрийн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай болгон, парламентын ардчилсан систем бүхий бөгөөд нийгмийг удирдах үйл хэрэгт олон түмэн идэвхтэй оролцдог “ард түмний төлөө удирдлага нь байдаг” тийм нийгэм юм. Иймд төр нь иргэдээ биш, харин иргэд нь төрөө хянах ёстой. Социал демократизм бол өмчийн олон хэлбэрийн хөгжлийг ханган, цөөнхийн гарт эдийн засгийн эрх мэдлийг хэт төвлөрүүлэхгүй байж, эдийн засгийг удирдахад хөдөлмөрчид идэвхтэй оролцох баталгааг бий болгон, байгалийн бүх нөөц баялгийг нийгмийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн ашиглах чадвар бүхий эдийн засгийн ардчилал төлөвшсөн нийгэм мөн гэж тэд номлодог. Орчин үед ардчилсан социализмын хөтөлбөрүүдийн нэг чухал зорилт бол хөдөлмөрчдөд хөдөлмөрлөх, боловсрол олгох, эмчлүүлэх, амрах, орон сууц, нийгмийн хангамж эдлэх эрхийг баталгаатай болгодог нийгмийн ардчилалыг тогтоох явдал юм.

Социал демократизм нь аядуу болон реформын аргаар ардчилсан социализм тогтоохыг зорилгоо болгож, нийгмийг бүхэлд нь ардчилах үзэл санаанд тулгуурласан үзэл суртал юм. Өөрөөр хэлбэл, нийгмийн ардчилал бол капиталист эдийн засгийн хүрээнд халамжийн төр болон хамтын хэлэлцээрийн олон талт дэг журам бүхий бодлого юм. Энэ хэв маягт ихэнхдээ XX зууны сүүлийн хагасын Хойд Европ болон Баруун Европын социалист, социал демократ намууд төр барьж байсан улс орнуудын нийгмийн загвар, эдийн засгийн бодлогыг хамруулдаг.

Социал демократ намууд олон жил төр барьж байсан Скандинавын орнуудад “хөгжингүй бусад орныг бодвол бүх нийтийн сайн сайханыг бүрдүүлсэн нийгэм байгуулах зорилтыг зах зээлийн холимог эдийн засагтай зүй зохистой хослуулснаараа онцлог юм.² Ингэхдээ хүний үндсэн эрхийг хангах, хувь хүний бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн либерал хандлагыг хүлээн зөвшөөрдөг төдийгүй эдийн засгийг тогтвортой байлгахад голлон анхаарах үүднээс өмчийн олон хэлбэрийг ч хүлээн зөвшөөрдөг байна. Тэдгээр орнуудад ажиллах хүчний оролцоог нэмэгдүүлэх, хүйсийн тэгш байдлыг хангах, өргөн хүрээтэй тэтгэмжийн түвшин, дахин хуваарилалтын өндөр хэмжээ, өргөтгөсөн төсвийн бодлогын чөлөөт байдал, эрүүл мэнд, боловсролын асуудлуудыг шийдвэрлэхэд төрийн их үүрэг гүйцэтгэдэг.

Гол үр дүн нь:

1. Харьцангуй богино хугацаанд өндөр үр ашигтай эдийн засгийг бий болгосон.
2. Хөдөлмөрийн чадвартай бүх хүмүүсээ ажлаар хангасан.

² Б.Энхмандах. [Умардын загварын сул болон давуу талууд юу вэ?](#) /Хөгжлийн загварын тухай цуврал/

3. Ядуурлыг арилгаж, хүн амын социал ялгарлыг харьцангуй бууруулсан.
4. Дэлхийн хамгийн хөгжингүй нийгмийн хамгааллын систем бий болгосон.
5. Боловсрол, соёлын өндөр түвшинд хүрсэн.
6. Хүн амын эрүүл мэндийн хамгааллыг баталгаажуулсан.
7. Хүний амьдралын хамгийн тааламжтай орчныг бий болгож буй зэргээр харагддаг.³

Умардын орнуудад төр нь нийгмийн ардчилал, нийгмийн шударга байдлыг хангах зорилгоор үндэсний орлогыг дахин хуваарилах үүрэг хүлээдэг. Үүний үр дүнд олон хэвшилтэй, холимог эдийн засгийг нийгмийн баримжаа бүхий зах зээлтэй зохистой хослуулан нийгмийн тэгш бус байдал, баян ядуугийн ялгааг багасгаж чаджээ.

Шведэд 1980-аад оноос социал демократ намын хэрэгжүүлсэн орон нутгийн бие даасан эрхийг олгох үйл ажиллагаа өнөөдөр уг бүс нутгийн орнуудыг бүрэн хамарч (Нордик орнууд) улс төр, нийгэм, эдийн засгийн хамгийн тааламжтай загварыг бүрдүүлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэсэн юм. Өөрөөр хэлбэл, орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн асуудлуудыг шийдвэрлэх төрийн ачаалал буурч, нутгийн өөрөө удирдах ёсны мэдэлд шилжүүлсэнээр шинэтгэл нь доороосоо аажмаар явагдах болсон байна.

“Шведийн улс төрийн соёлд прагматик шинжтэй зөвшилцөл давамгайлдаг. Уг соёл социал демократуудын манлайлалтай холбоотой. Тухайлбал, 1990-ээд оныг хүртэл бүх намууд ажлын байраар хангах бодлогыг тууштай баримталсан. Мөн тус орны улс төр, соёлд манлайлах байрыг эзэлдэг “ардын өлгий” хэмээх ойлголтын цаана өргөн хүрээтэй зөвшилцөл агуулагдаж байдаг. Нийтийн сайн сайхны төлөө олон нийтийн амьдралын төвшинг дээшлүүлэх өргөн хүрээтэй нийгмийн хөтөлбөрүүдийг нийгэм санал нэгтгэйгээр дэмжиж байдаг. Хэдийгээр Шведийн улс төрийн соёлд нийгмийн ардчиллын үзэл санааг тууштай дэмждэг уламжлал хэвээр боловч ард түмний парламентдаа итгэх итгэл буурсаар байна.”⁴

1990 оноос МАН коммунист үзэл баримтлалаас татгалзаж, үзэл баримтлалдаа өөрчлөлт оруулах зорилго тавьсан. Энэ зорилгоор 1990.IV сард МАН Онц Их хурлаараа хүнлэг ардчилсан социализмыг байгуулахыг зорьсон марксист-ленинист үзэл санаа, арга зүйг бүтээлчээр хэрэгжүүлэх үзэл баримтлалтай улс төрийн байгууллага байх болно” гэж анх тодорхойлсон. Гэвч түүнээс хойш арван сарын сарын дараа хуралдсан XX Их хурал /1991.II/ “шинжлэх ухааны социалист үзэл санааг баримталсан ардын ардчилсан нам байх болно” хэмээн заажээ. Өөрөөр хэлбэл, марксист-ленинист үзэл санаа, арга зүйг бүтээлчээр хэрэгжүүлнэ гэдгээ “шинжлэх ухааны социалист үзэл санаа” болгон өөрчилжээ. Энэ Их хурлаас хойш 5 сарын дараа болсон Намын Төв Хорооны II бүгд хурлаас “өөрчлөлт, хөгжил, хувьслын шаардлагаар манай нам ард түмнийхээ язгуур эрх ашгийг илэрхийлэн хамгаалсан үндэсний ардчилсан нам болж хөгжих нь бодит хэрэгцээ болов” гэжээ. Энэ чиг шугамыг 1992 оны II сард хуралдсан намын XXI Их хурлаар тодотгогдож “МАН үзэл бодлын хувьд үндэсний ардчилсан үзэл санааг баримтлана. Үзэл санааны онол, арга зүйн үндэс нь төв ёсны номлол юм” гэсэн томъёололыг гаргасан байна.

1997 онд хуралдсан МАН-ын XXII Их хурал “МАН бол ардчилсан социалист үзлийг онол суртахууныхаа үндэс болгосон зүүн төвийн нам мөн гэж заасан. Мөн намын XXVI Их хурлаас үүнийг тодруулж, “нийгмийн ардчилсан үзэл баримтлал бүхий зүүн төвийн нам мөн” хэмээн баталжээ. Энэ бол социал демократ үзэл гэдгийг хөрвүүлсэн агуулга бөгөөд ардчилсан социализм, социал демократ үзэл гэдгийн хооронд зарчмын ялгаа байхгүй гэдгийг илэрхийлсэн хэрэг гэж намын XXVII их хурал дээр намын дарга тайлбарлажээ. Мөн сүүлийн жилүүдэд НАМЗХ (Нийгмийн Ардчилал Монголын Залуучуудын Холбоо), НАХ (Нийгмийн Ардчиллын Хүрээлэн) зэрэг байгууллагууд байгуулагдсан буюу нэрээ сольсоноор социал демократ үзэл суртлыг нийгмийн ардчилал хэмээн орчуулан нэрлэх хандлага дэлгэрч эхэлсэн байна. Ийнхүү

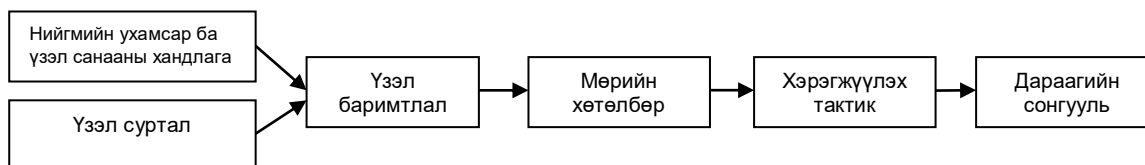
³ Б.Энхмандах. [Умардын загварын сүл болон давуу талууд юу вэ?](#)/Хөгжлийн загварын тухай цуврал/

⁴ Т.Майер, Н.Врайер. Нийгмийн ардчиллын ирээдүй. УБ., 2012. х 269.

МАН Өнөөгийн ардчиллын нөхцөлд төлөвших үзэл суртлын чиг баримжаагаа тогтоосон юм. Гэвч одоогоор “социал демократ”, “ардчилсан социализм”, “нийгмийн ардчилал” гэдэг үгний хооронд төөрөлдсөн хэвээр байна.

Энэ асуудлын талаар дараах бүдүүвч 3 дээр жишээлэн тайлбарлая.

Бүдүүвч 3. Намын үзэл суртлын стратеги тактик

Нийгмийн гишүүдийн үзэл санаа - Монголын нийгмийн улс төрийн ухамсар, оюун санаанд ардчилсан үнэт зүйлс, нийгмийн ардчиллын үзэл санааны дийлэнхийг 1921-1990 онуудад коммунист засаглалын үед бүрэлдүүлжээ. Тухайлбал, үндэстэн, угсаатан, эмэгтэйчүүд болон бүх хүмүүсийн эрх чөлөө, тэгш эрх, тэгш байдал, шударга ёс, хамтын ёс (ахан дүүсийн ёс), гэр бүл, ёс суртахууны үнэт зүйлсүүд нь энэ цаг үед бий болсон бөгөөд энэ талаараа бид хөрш Хятад, Япон, Солонгосоос нилээд хол түрүүлсэн байв. Энэ үзэл санаа нь нийгмийн гишүүдэд одоо ч хадгалагдсаар байгаа бөгөөд иргэний нийгэм, иргэний хөдөлгөөний тавьж байгаа шаардлагууд ч либерал бус, нийгмийн ардчиллыг илүүтэй илэрхийлдэг. Тэд хувь хүний эрх, эрх чөлөө, явцуу эрх ашиг гэхээсээ илүүтэйгээр нийгмийн шударга ёс, нийтийн сайн сайхан амьдралыг шаарддаг. Өөрөөр хэлбэл, Монголд нийгмийн ардчиллын үзэл санааны бааз суурь сонгогчдын дунд хүчтэй хэвээр байгаа бөгөөд энэ нь ч ардчиллын жилүүдэд МАН-ыг олон жил төр барихад хүргэсэн. МАН дундаа завсартайгаар сүүлийн 16 жил эрх баригч байсан боловч, харамсалтай нь төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн уналт, улсын төсвөө ч бүрдүүлж чадахгүй байдал олон жил үргэлжилсэнээр нийгмийн ардчиллын зорилтуудыг хэрэгжүүлж чадаагүй. Энэ нь үзэл суртал, үнэт зүйлсийн системээ тодорхойлж чадаагүй удсантай ямар нэг хэмжээгээр холбогдоно. Олдсон жаахан боломжууд нь явцуу сонирхол, лоббигоор хэрэгжиж ирсэнээр плураль, неопатримон болон корпоратив сонирхлууд давамгайлах хандлага ихэссэн. Мөн төсөв, хөрөнгө санхүүгийн боломж нэмэгдсэн энэ цаг үед засгийн бүх эрхийг алдаж сөрөг хүчин болсоноор бүтээн байгуулалтын их ажлыг хийх боломжийг АН-д алдсан. Энэ нь нийгмийн гишүүдийн үзэл санаанд либерал үнэт зүйлсийг дэмжих хандлагыг нэмэгдүүлэх магадлалтай юм.

Намын үзэл суртал - Социал демократ үзэл суртал. Дэлхий нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэр томъёог дураар өөрчилж, орчуулж болдоггүй. Жишээлбэл социализм гэдэг нэр томъёог нийгэм журам, эсвэл эв хамт ёс гэх мэтээр орчуулах нь түүний аль нэг шинжийг илэрхийлэх төдий зүйл юм. Харин намын нэр бол хоорондоо ялгарахын тулд социал демократ, социалист, шударга ёсны гэх мэт янз бүр байж болдог. Түүнчлэн “Нийгмийн ардчилал” нэртэй янз бүрийн байгууллага ч байж болно. Эдгээр нэр томъёо нь уг үзэл суртлын агуулгад багтаж буй үзэл санаа, үнэт зүйлсийн системчлэгдсэн нэр томъёо юм. Социал демократ үзэл суртал нь ямар нийгмийн тогтолцоог бий болгох үзэл санаа, үнэт зүйлс, түүнийг хэрэгжүүлэх арга зүйн үндсэн зорилго, чиглэлийг агуулж байдаг дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэр томъёо юм.

Намын үзэл баримтлал - Энэ нь нийгмийн гишүүд сонгогчдын янз бүрийн (либерал, , социалист чиг баримжаатай) сонирхолыг намын үзэл сурталтай нэгтгэн тухайн сонгуулийн хугацаанд баримтлах намын нийгэм, улс төрийн үзэл баримтлалаа тодорхойлж буй хэлбэр. Өөрөөр хэлбэл, үзэл баримтлал нь зорилгодоо хүрэх стратеги, тактик юм. 1990 оны ардчиллын үйл явц улс төр, эдийн засгийн тогтолцоонд олон урьгалч үзэл, төлөөллийн засаглал, эдийн засгийн эрх чөлөөг баталгаажуулсан. Энэ нь Монголд олон намын тогтолцоо, олон урьгалч үзлийг бий болгосон боловч, ардчилсан намаас бусад янз бүрийн нэртэй тэдгээр намуудын үзэл баримтлал, мөрийн хөтөлбөр нь ихэнхдээ социал ардчиллыг тусгасан байдаг. Энэ нь нийгмийн оюун санаанд нийгмийн ардчиллын үзэл санаа амь бөхтэй байгаатай холбоотой. Хэдийгээр эрх баригч бай, эсвэл сөрөг хүчин болсон нөхцөлд ч социал демократизмын зорилгыг хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллах боломж өндөр байгааг уг үзэл санаа харуулж байна. Тиймээс ч одоогийн АН-ын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт социал демократизмын чиг баримжаа багагүй (нэн ялангуяа орон нутгийн төвшинд илүү) байсаар байна.

Намын мөрийн хөтөлбөр – Улс төрийн үзэл баримтлалын дагуу намын мөрийн хөтөлбөрийг боловсруулж, сонгуулийн кампаниар сурталчилна. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь үзэл баримтлалын стратегийн зорилгод хүрэх зорилтууд буюу улс төрийн бодлогоо тодорхойлж буй явдал юм. Өмнөх сонгуулиудын намуудын мөрийн хөтөлбөрийг ажиглахад нэг нэгнийгээ дуурайсан хоорондоо ялгарах аргагүй, хэрэгжих боломжгүй популист амлалтуудаар дүүрэн байв. МАН-ын мөрийн хөтөлбөрийн хувьд энэ шинжийг хадгалсанаас гадна, үзэл суртлын чиг баримжааг шууд тусгасан (сонгогчдын сэтгэхүйд дасал болон итгэхээ байхад нөлөөлнө), орон нутгийн төвшний асуудлуудыг шийдвэрлэхээр амалсан хөтөлбөрүүдийг тусгасан байв. Мөрийн хөтөлбөрийн сүүлийн шинж нь орон нутгийн бие даасан эрхийг үгүйсгэн бүхнийг дээрээс шийдвэрлэх гэж оролддог коммунист дэглэмийн арга барил зарим нөхцөлд хэвээр хадгалагдаж байгааг харуулж байв. Нийгмийн ардчиллын үзэл санааны нэг гол шинж нь нутгийн өөрөө удирдах ёсны асуудал байдаг бөгөөд орон нутгийн нийгмийн асуудлыг иргэд НӨУЁБ-аар дамжуулан өөрсдөө шийдвэрлэх боломжтой байхад чиглэгддэг.

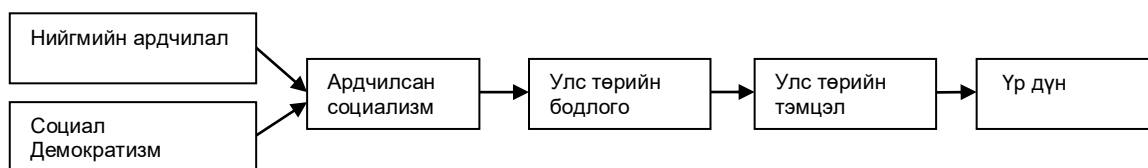
Хэрэгжүүлэх тактик - Намын мөрийн хөтөлбөр болгосон зорилтуудаа хэрэгжүүлэхийн тулд засгийн эрхийг авсан эсвэл сөрөг хүчин болсон ч хэрэгжүүлэх тактик шаардлагатай. Орчин үеийн ардчилсан засаглалтай улс орнуудад эрх баригч хүчин улс төрийн бодлого зорилгоо 100 хувь хэрэгжүүлж чадсан түүх байдаггүй. Хамгийн их амжилттай хэрэгжүүлсэн лидер бол М.Тетчер гэж үздэг бөгөөд түүний зорилтууд 50 хувиас давсан гэж судлаачид дүгнэсэн байдаг. Манайхан зорилтуудаа 95 хувь, 100 хувь биелүүлсэн хэмээн өөрсдийгөө дүгнэдэг бөгөөд бодит байдал, амьдралд тулгамдсан асуудал шийдвэрлэгдээгүй хэвээр л байдаг. 2008-2012 оны сонгуулийн жилүүдэд МАН сөрөг хүчинтэйгээ хамтран ажиллах тактик хэрэгжүүлсэнээр нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд ихээхэн амжилт олсон. Тухайлбал, улсын төсвийн орлого 2007 онд 1295,6 тэрбум төг байсан бол, хэдийгээр 2008 оны дэлхий нийтийг хамарсан санхүү эдийн засгийн хямралын нөлөө байсан ч 2012 онд 5825,7 тэрбум төг-т хүрч ⁵4,5 дахин өссөн байна. Гадаад худалдааны нийт эргэлт 2007 онд 4064.8 сая ам.доллар байсан бол, 2011 онд 11415.9 сая ам.доллар болж ⁶2,8 дахин өссөн байна.

Дараагийн сонгууль - Улс төрчид сонгуульд мөрийн хөтөлбөрөө 100 хувь хэрэгжүүлсэн, одоо тийм бодлого хэрэгжүүлнэ хэмээн өөрсдийгөө дүгнэж, сурталчилдаг бол, сонгогчид тэдэнд бодит амьдралаараа дүн тавьдаг. Сонгуулийн кампаний үед мөрийн хөтөлбөрийн биелэлт чухал хэдий ч хүний хүсэл, шунал, сонирхол дараагийн шинэ сайхан амлалтыг илүү ихээр хардаг онцлогтой. Гэхдээ сонгуулиас сонгуулийн хооронд сонгогчид улам бүр мэдлэг туршлагатай болсоор байдаг.

⁵⁵⁵ www.iltod.gov.mn

⁶ www.iltod.gov.mn

Дээрх бүдүүвчийг арай өөр хувилбараар харвал:

Нийгмийн ардчилал- МАН-ын “ард түмнээ сонсоё” аян ард түмний хүсэн хүлээж буй 10 зорилтыг тодорхойлсон байна.

Үүнд:

1. Ашиг шимийг нь хүртдэг эдийн засгийн өсөлт
2. Алагчлалгүй, авлигагүй шударга төр
3. Аюулгүй, стрессгүй, амьдрах орчин
4. Тасардаггүй эрчим хүч, тав тухтай орон гэр
5. Танил талгүй эмнэлэгийн үйлчилгээ
6. Боловсролтой, урам зоригтой шинэ монголчууд
7. Байгалиа сэргээж, баялгаа төрөлжүүлсэн уул уурхай
8. Буянт сүрэг, газрын шим монгол бренд
9. Нэр хүндээ унагадаггүй гадаад харилцаа
10. Нийгмийн тэгш боломж, эв нэгдэл хэмээн үзсэн байна.

Ард түмний хүсэж буй эдгээр зорилтууд нь Монгол дахь нийгмийн ардчиллын үзэл санааг илэрхийлж байгаа бөгөөд социал демократ үзэл суртлын хэрэгжүүлэх ардчилсан социализмын үзэл баримтлалын суурь үндэс хүчтэй хэвээр байгааг харуулж байна.

XXI зууны босгон дээр урьд нь социал-демократ, либерал, консерваторуудын хооронд ширүүн тэмцлийн шалтаг болж байсан үзэл суртал, түүний улс төрийн чиг баримжаа ч ойртжээ. Орчин үед ардчиллын “хэмжээ хязгаар” маргааны гол сэдэв болж байна. Консерваторууд, либералууд ардчилал зөвхөн улс төрийн хүрээнд л хамаатай гэж тооцдог бол, социал-демократууд ардчилал, эрх чөлөө, тэгш эрх нийгмийн бүх хүрээнд адил тархаж, нийгмийг бүхэлд нь ардчилах ёстой гэж үздэг байна.

Социал демократ болон либерал үзэл суртал удирдлагыг төвлөрсөн бус болгож, хэвтээ удирдлагад шилжүүлэх тал дээр агуулгын хувьд ижилсдэг. Социал демократууд НӨУЁБ-ын эрх зүйн хэм хэмжээг нэмэгдүүлсэнээр төвлөрлийг сааруулж, төрийн ачааллыг бууруулдаг. Өөрөөр хэлбэл, орон нутгийн нийгэм, эдийн засаг, соёлын болон социал асуудлын ихэнхийг нутгийн удирдлага бие даан шийдвэрлэдэг байна. Либералууд иргэний нийгмийн бие даасан хүрээг дэмжсэнээр төрийн оролцоог бууруулж, төвлөрлийг сааруулан, төрийн зарим үүргийг иргэний нийгмийн болон бизнесийн байгууллагад шилжүүлдэг ажээ. Энэ хандлагаараа тэдгээр үзэл суртлын бодлого ойртож, зүүн, барууны төв үзэл гэж нэрлэгддэг.

Харин консерватив болон коммунист үзэл суртлууд нь удирдлагын төвлөрөл ба хариуцлагын асуудалд байр суурь нь төсөөтэй бөгөөд коммунистууд нийтийн эрх ашгийн үүднээс “хатуу” хариуцлага хүлээхийг, консервативчууд элитийн нийгмийн хариуцлагыг тус тус төвлөрсөн удирдлагаар шийдвэрлэхийг хүсдэг. Энд удирдлагын хэт зохицуулалт ба зохицуулалтыг хязгаарлах хоёр туйл байдгийг үзэл суртлын зүүн, баруун туйл гэж үздэг.

Либерал болон консерватив намууд давамгайлсан улс орнуудад либералуудаа зүүний, зүүн төвийн гэж, консервативуудыг баруун хэмээн нэрлэдэг.

Улс төрийн үзэл суртлын спектр Зүүн ба Баруун

Зүүн жигүүр /Либерал Тэгш эрхийг дэмждэг	Асуудлын төв	Баруун жигүүр/ консерватив Тэгш эрхийг эсэргүүцдэг
Засгийн газрын бүтцийн төвд үндэсний эдийн засагт нийгмийн халамжийн үйлчилгээ	Эдийн засаг	Капитализм нь нийгэм ба эдийн засгийн иерархи, эдийн засгийн эрх чөлөө, үйлдвэрлэлийн эдийн засаг
Дэвшил+сөрөг-соёл	Нийгэм	Уламжлал+ёс суртахууны дэг журам
Өршөөл-цагаатгал	Гэмт хэрэг	Гэмт хэрэг хийх- шийтгэл
Соёл бол тулааны талбар	Соёл	Соёлоо хамгаалах
Төр ба шашин тусдаа	Шашин	Төр ба шашин бие биеэ дэмждэг
Давуу эрх	Цөөнхийн эрх	Бүгд ижил тэгш эрхтэй
Хөдөлмөрчдийн интернационализм	Үндэсний үзэл	Иргэний сонирхлыг хамгаалах
Чөлөөт зах зээл дэмждэггүй	Олон улсын худалдаа	Чөлөөт зах зээл дэмждэг

Ардчиллын онолын үндсэн урсгалууд

Өрсөлдөөнт элитийн ардчиллын онол	Либерал ардчиллын онол	Ардчилсан социализмын онол (Нийгмийг ардчилах онол)
- Хүн бол бурхны буюу байгал, нийгмийн бүтээл - Бие хүний авьяас чадвар түүний суверенитет (олонхийг дагуулах)	-Ёс суртахууны хувьд бие даасан хувь хүн -Бие хүний суверенитет (өөртөө эзэрхэх чадвар) -Нийгэм бол хувь	-Нийгмийн хүн (бие хүн) -Ард түмний суверенитет (өөртөө эзэрхэх чадвар)

- Нийгэм бол тэгш биш - Элитийн сонирхол - Элитүүдийн сонирхлын өрсөлдөөн - Хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх - Цөөнхийн эрхийг хамгаалах - Төлөөллийн ардчилал - Чөлөөт мандат - Элитүүдийн засаглал - Цөөнхийн эрхийг хамгаалахын зэрэгцээ цөөнх нь олонхидоо захирагдах	хүмүүсийн нийлбэр -Бүхний сонирхол -Сонирхлын плюрализм -Эрхийг урьдал болгох -Хүний эрх чөлөө -Хүний эрхийг урьдаар тавих -Төлөөллийн ардчилал, сонгууль -Чөлөөт мандат -Засаглал хуваарилах -Цөөнхийн эрхийг хамгаалахын зэрэгцээ цөөнх нь олонхидоо захирагдах	-Органик нийгэм -Нийтлэг сонирхол -Сонирхлын нэгдэл -Нийтийн сайн сайхныг урьдал болгох -Иргэний эрх чөлөө -Эрх, эрх чөлөөний нэгдэл -Шууд ардчилал -Императив мандат -Үүргүүдийг хуваарилах -Цөөнх нь олонхидоо захирагдах
--	--	--

Социал демократ үзэл суртал нь нийгмийн оюун санааны аажим хувьслын замаар эрх чөлөө, тэгш эрх, ахан дүүсэг ёсыг тогтоосон нийгмийг байгуулахад чиглэгддэг. Эдгээр үнэт зүйлсийн хүрээнд боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн ижил тэгш эрхээр хангагдах боломжтой нийгмийн тухай асуудал юм.

Либерал болон нийгмийн ардчиллын үзэл санааны философи үндэслэл

Либерал	Социал демократ
1. Хувь хүний эрх ашиг 2. Бүлгийн эрх ашиг 3. Улс үндэстний эрх ашиг	1. Улс үндэстний эрх ашиг 2. Бүлгийн эрх ашиг 3. Бие хүний эрх ашиг

Либерал болон нийгмийн ардчиллын үзэл санааны үндсэн мөн чанар

Либерал	Үндсэн асуудал	Нийгмийн ардчилал
Төрийн оролцоог хязгаарлах	Төр	Төрийн зохицуулалт
Бүлгийн сонирхлын өрсөлдөөн	Улс төр	Нийтийн сонирхлыг нэгтгэх
Чөлөөт зах зээл	Эдийн засаг	Нийгмийн зохицуулалттай зах зээл
Эмзэг бүлэг	Нийгэм	Нийгмийн хамгаалал
Хувийн соёл	Соёл	Нийгмийн соёл
Хувийн хамгаалалт	Экологи	Төрийн хамгаалалт
Мөргөлдөөний онол	Онолын чиглэл	Системийн онол

Мөргөлдөөний онол - Нийгэм цаг ямагт өөрчлөгдөн хувьсдаг, мөргөлдөөн зөрчил ч газар сайгүй байдаг гэж үздэг. Нийгмийн хэсэг нэг бүр системийг задлах, өөрчлөгдөхөд түлхэц болдог бөгөөд нийгмийн гишүүдийн нэг хэсэг нь нөгөөг захиран тушаах үндсэн дээр нийгэм оршин тогтнодог. Энэ утгаараа либералууд нийгэм бол хувь хүмүүсийн нийлбэр учраас улс төр бол бүлгүүдийн эрх ашгийн төлөөх тэмцлийн талбар юм гэж үздэг.

Системийн онол - Нийгэм харьцангуй тогтвортой, нэгдэн нягтарсан бүтэцтэй байдаг бөгөөд нийгмийг бүрдүүлэгч хэсэг бүр системийн тогтворт байдлыг хангахад ямар нэг үүрэг гүйцэтгэдэг. Мөн нийгмийн бүтэц түүний гишүүн нэг бүрийн зөвшилцөл дээр үндэслэдэг. Энэ утгаараа социал демократууд нийгэм бол органик

нэгдэл мөн бөгөөд нийгэмшил бие хүнийг төлөвшүүлдэг, улс төр бол сонирхлын нэгдэлд тулгуурласан хувийн сонирхлыг харгалзан үзсэн нийтлэг сонирхол давамгайлах ёстой гэж үздэг.

2011 оны Давосын дэлхийн эдийн засгийн форум дээр Германы эдийн засагч Клаус Шваб капитализмын сүйрэл ойртож, либерализм мухардсаныг дурдаад, социализмыг зохиомлоор унагаасныг харамсалтайгаар илэрхийлэн, социализм болоод капитализм хоёрын дундаас аль альных нь давуу талыг авч хүн төрөлхтнийг хямрал, сүйрлээс аврах гарцын тухай санал гаргасан байна. Капитализмын сүйрлийн тухай ярихдаа тэрээр либерализм энэ бүх гай гамшгийг авчирсан гэдгийг онцлон дурьджээ. Фрайбургийн эдийн засгийн онолчид Миллиониум прожект “2011 онд Ирээдүйн төлөв” гэдэг тайландаа “дэлхийн эдийн засаг ирэх 20 жилд ямар төлөв байдалд орох тухай 35 хүчин зүйлд судалгаа хийж тайлан гаргасан байна. Уг тайланд капитализм, социализм, коммунизм бол аж үйлдвэрийн эрин үеийн эхлэлийн техникүүд байсан гэж тодорхойлжээ. Одоо мэдлэгт тулгуурласан аж үйлдвэрийн шинэ техникүүд бэлэн болж байгаа бөгөөд түүнийг *talenism* гэж нэрлэсэн байна. Шинээр буй болж байгаа таленизм нь аж үйлдвэрийн эрин үеийн анхдагч техник болох капитализм, социализмыг бүрэн устгах биш эдгээрийн суурин дээр цоо шинэ агуулгатай хөгжин цэцэглэж, хүн төрөлхтний шинэ хөгжлийн эрин үеийг эхлүүлнэ гэж үзжээ. Таленизмын тавигдаж буй шаардлага, түүний 35 элемент нь нийгмийн ардчиллын үзэл санаа, ардчилсан социализмын зорилготой олон зүйлээр таарч тохирч байна.

Өнөөдөр дэлхийн эдийн засгийг хамарч буй санхүү, эдийн засгийн хямрал, түүнээс гарах гарц нь нийгмийн баялагийн ихэнхийг эзэмшиж буй цөөнхөд нийгмийн хариуцлага үүрүүлэх буюу тэднээс авах татварыг нэмэгдүүлж, социал ялгарлыг бууруулах явдал бөгөөд энэ нь ардчилсан социализмын үзэл баримтлалд нийцэж буй хэрэг юм.

Ном зүй

- М.Вебер.* Улс төр бол хувь зохиол бөгөөд мэргэшил мөн. УБ., 2010.
Ж.Волф. Улс төрийн философи. УБ., 2012.
С.Базарпүрэв. Улс төрийн системийн онол. УБ., 2006.
Т.Майер. Социал демократ үзэл санаа ба нийгмийн ардчилал. УБ., 1999.
Т.Майер, Н.Врайер. Нийгмийн ардчиллын ирээдүй. УБ., 2012.
Х. Шмидт. Улс төрчийн сэтгэл зүрх ба хариуцлага. УБ., 2013.
Ф.Бастиа. Шударга нийгэм байгуулах сонгодог хөтөлбөр. УБ., 2007.
Г.Бамана. Шударга нийгэм. УБ., 2006.